

BENCZE DÁVID¹

KI A FELELŐS TRIANONÉRT? (3. RÉSZ)

A MÁIG TARTÓ TRIANON-NARRATÍVÁK ÉS MEGÍTÉLÉSEIK A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

A rendszerváltáskor, illetve az azt követő időszakban a trianoni békediktátum iránti érdeklődés megélnélt. Ebből fakadóan már a rendszerváltás évében is jelentek meg művek a témáról. Elsősorban Gerő András *Sorsdöntések* (Gerő, 1990) című kötete volt jelentős, Arday Lajos angol politikát elemző műve mellett (Arday, 1990). Ahhoz, hogy máris az első éven több történészt foglalkoztasson a téma, kétségkívül nagy lendületet adott a téma feldolgozásának Raffay Ernő *Erdélykönyve* (Raffay, 1987).

Fejtő Ferenc a Trianon-kérdés újjáéledését segíthette volna elő művével, azonban a mű elsősorban a radikális jobboldal által használt elemeket erősítette a történetírásban. Művében az Osztrák Magyar Monarchia okait és

körülményeit veszi górcső alá, igen kritikus hangszíval. A műben tulajdonképpen azt szerette volna bebizonyítani, hogy a Monarchia felbomlása nem volt sorsszerű, hanem tudatos ideológiai és geopolitikai döntések sorozatának a következménye. A Monarchia „szétrombolását” – ahogy a szerző használta konzekvensen a művében – az antanthatalmak hajtották végre, illetve a nemzetközi szabadkőműveség (Fejtő, 1990).

Raffay Ernő *Trianon titkai* című műve az 1990-es év könyvszenzációjaként értékelhető, azonban ez a munka is sérelmi irányba mutatott. Raffay művének a szemlélete abban teljesebb ki, hogy a trianoni béke a magyar nemzet mindenkori legnagyobb tragédiája, amelyet igazságtalanul szenvedett el. Viszont hozzát teszi, hogy: „Meg kell őriznünk a reményt és tudnunk kell jogainkat a Kárpátok medencéjében”. Ezt azonban a mindenkori politika fő programjaként határozza meg, nem pedig történelmi tényként tárja fel (Raffay, 1987, 5). Ezzel tulajdonképpen Raffay a rendszerváltás utáni politikai programot a két világháború közötti szemlélet folytatására akarja ösztönözni. Ez kimerül abban is, hogy a történelmi Magyarországot veszi az egyetlen elfogadható kiindulási alapnak. A nemzetiségi mozgalmak törekvése kapcsán legitimálja a saját nemzeti állam kialakítására „jogos és természetes törekvéseket”, nem is veszi figyelembe, hogy a békeszerződés következtében nem csak magyar területek kerültek elvesztésre, hanem olya-

¹ A szerző köszöni Magyarország Collegium Talentum programjának támogatását.

nok is, amelyek lakosai többségben más nemzetiséghez tartoztak. Raffay a trianoni békediktátum megszületésének az okait a nagyhatalmak magyarellenességében, az irredentizmusban és a nemzetiségi politika elhibázott stratégiájában látta. A trianoni döntéshez vezető okokat pedig az elvesztett háború ténye erősítette fel.

Az 1989 utáni magyar szakmai munkák közt meg kell még említeni Galántai József *Trianon és kisebbségvédelem* (Galántai, 1989), illetve *A trianoni békekötés 1920* (Galántai, 1990) című könyvét, valamint Palotás Zoltán *A trianoni határok* (Palotás, 1990) című munkáját, amely elsősorban a határkijelölés gazdasági, vasúti összefüggéseivel foglalkozott. A diplomáciatörténetnek ebben a témában új lendületet adott Pritz Pál, akinek az írásai az elmúlt években jelentősen felértékelődtek (Pritz, 1995).

A rendszerváltástól egészen napjainkig a magyar történetírásban az első, tudományos szempontból kellően alátámasztott kötet a témában Romsics Ignáctól *A trianoni békeszerződés* (Romsics, 2001) című monográfia volt. A könyv közérthetően és olvasmányosan, ám viszonylag röviden szól a békeszerződés megszületésének körülményeiről, következményeiről, de sokkal értékesebb a többszempontúságra való törekvése. Eddig a rendszerváltás előtt megszokhattuk, hogy a témával kapcsolatos művekre jellemző a nagyfokú elfogultság. A bűnbakkreálás már érintette a kommunistákat, az Osztrák-Magyar Monarchia különböző jellegzetességeit, a nemzetiségeket vagy azok mozgalmait, illetve volt, amikor a nagyhatalmaktól csináltak bűnbakot. Ezekkel a hagyományokkal szakított Romsics Ignác. A szerző tényekre és dokumentumokra alapozva egy kiegyensúlyozott hangvételű könyvben reális képet tudott adni a trianoni békeszerződésről. Tehát bűnbakok helyett racionális magyarázatok tömegeivel találkozhatunk művében. Emellett Romsics több pontatlanságot és valótlanoságot oszlatozott el a béke megkötésével kapcsolatban. Romsics könyvéből jól kivehető, hogy a Monarchia felbomlásában kétségtelenül több külső és belső tényező játszott központi szerepet. Ilyen a birodalom, illetve Magyarország soknemzetiségű jellege, és a nemzetiségek magyarokkal ellen-

tétes elképzelései, melyek idővel radikálisabb nemzeti mozgalmakká váltak, és az elszakadás mellett döntöttek. Fontos tényező e mellett a birodalom szomszédságában létrejött új államok irredenta politikája. Szintén jelentős tényező az elvesztett világháború, illetve a nagyhatalmak elképzelései, melyben a birodalom nem maradhatott meg addigi formájában, végül pedig a magyarországi belső helyzet. A szerző emellett több alapművet készített a kérdéskörrel kapcsolatban, legyen az közvetlen vagy közvetett érintettségű (Romsics, 2017, 2018).

A tudományos vállalkozások között fontos az az okmánykiadás, mely Ádám Magda és Ormos Mária nevéhez fűződik, akik a művekben a legfontosabb francia diplomáciai dokumentumokat adták közre (Ádám – Ormos, 1999). A szöveggyűjtemények köréből érdemes kiemelni Zeidler Miklós béke delegációról készült műveit (Zeidler, 2003, 2017), illetve ha már Zeidler Miklóst említettük, akkor nem feledkezhetünk meg más Trianonnal kapcsolatos kutatásairól sem (Zeidler, 2002, 2009, 2014). Munkái olyan mentalitás, illetve társadalomtudományi irányba mutatnak, melyek tematikailag és módszertanilag egyaránt megújították a Trianon-kutatást.

A magyar történetírásban belül hol nagyobb, hol kisebb erővel jelenlévő nemzeti, nemzetközpontú, esetenként nacionalista szemléletű történészek közül többen is foglalkoznak az 1918–1920 közötti időszak eseményeivel. Közülük kell kiemelni Salamon Konrádnak a munkáját, amely a belső ellentétek (jobb- és baloldali) megerősödését emelte a Trianonhoz vezető út okai fölé (Salamon, 2001). „A magyarság nemzeti és társadalmi tragédiáját nemcsak a világháború és a győztesek kíméletlensége, tehát a külső erők pusztítása okozta, hanem az a belső meghasonlottság is, ami az egész magyarságot fenyegető veszélyhelyzet ellenére lehetetlenné tette a nemzeti összefogásra épülő egységes magyar fellépés kialakítását” (Salamon, 2001, 8). Salamon szerint emellett romboló hatása volt két kulcsfontosságú „tévedésnek”, Károlyi Mihály pacifizmusának és a leszerelést kihirdető Linder Béla rossz katonapolitikájának.

A magyar történetírásban a Trianonnal kapcsolatos legújabb kutatások

és munkák elsősorban a már említett Romsics Ignáchoz, illetve az Ablonczy Balázs által vezetett Trianon 100 kutatócsoporthoz köthetőek.² Ablonczy *Trianon-legendák* (Ablonczy, 2010) című műve nem a békeszerződés történetének a konstatálására született meg, illetve nem is elsősorban a tudományos elit számára készült munkáról van szó. A *Trianon-legendák* sokkal inkább a széles publikumnak íródott mű. Célja, hogy a különböző összeesküvés-elméleteket, amelyek a magyar társadalomban élnek, valamiféleképpen megcáfolja. Emellett pedig nyílt szándéka, hogy a „Trianon-bizniszre” épülő politikai soft power ellen-súlyozza. Véleménye szerint „ezek a traumára adott, téves és egyszerűsített magyarázatok a kibeszéletlenség és a túlbeszélés együttes jelei; illetve a Közép-Európában oly gyakori fellelé/másra mutogatás tipikus esetei (...) A legendák a tehetetlenség magyarázatai, öngazolások és egy narcisztikus világgép televényei” (Ablonczy, 2010, 42). Olyan mítoszokat rombol le művében, mint a Georges Clemenceau magyar menyének ügye; a Kis- vagy Nagy-Trianon problematikája; az Ipoly, a Ronyva és a „hajózható folyók” kérdése; további kisebb geszták és legendák a szabadkőművesekről vagy a „tudatlan szakértőkről” írt részek.

Az Összegzésben Ablonczy Balázs hét pontba szedve vázol fel néhány fontos szempontot a trianoni békeszerződés értékelése kapcsán. Véleménye szerint Trianon az elvesztett háború miatt, a nagyhatalmak háború végi elképzelései, a rossz nemzetiségi politika, a békerendszer végett, illetve azon tény miatt történhetett meg, hogy a magyar kérdés csupán egy sokdrangú probléma volt a békétárgyalásokon. Végül itt emlékezik meg néhány mondat erejéig Károlyi Mihály szerepéről is. Leszögezi, hogy „Károlyi Mihály, sőt, bizonyos értelemben Kun Béla sem volt oka, inkább következménye a magyar összeomlásnak. (...) Károlyi Mihály vagy Jászi Oszkár a legkevésbé sem volt eszköze, netán mozgatója valamiféle összeesküvésnek, amelyet Magyarország ellen szöttek volna” (Ablonczy, 2010, 155).

A Trianon 100 kutatócsoport jóvaltábol jelent meg a legutóbb két olyan fontos mű, amely a Trianon diskurzusnak talán egy újabb lendületet adhat.

² A kutatócsoport tevékenységét lásd: <http://www.trianon100.hu/>

Az egyik ilyen mű a Bódy Zsombor által szerkesztett *Háborúból békébe* (Bódy, 2018) című, a magyar társadalmi viszonyokkal foglalkozó műve. A Kunt Gergely, L. Balogh Béni és Schmidt Anikó közös szerkesztésében megjelenő visszaemlékezéseket és levelezéseket tartalmazó *Trianon arcai* (Kunt – L. Balogh – Schmidt, 2018) pedig a Trianon-kutatás új, eddig feltáratlan mikrotörténeti aspektusainak a vizsgálatát indíthatja be.

ÖSSZEGZÉS

Munkámban a magyar történetírás trianoni narratíváját vizsgáltam meg. Megállapítható, hogy a magyarországi történetírás szakmai szinten a következő tényezőket tekinti a legmérvadóbbaknak a Monarchia felbomlását illetően: (1) a nagyhatalmak döntése, hogy a Monarchia területét fel fogják darabolni; (2) az ehhez szükséges békerendszer, amelyből a magyar fél mint tárgyaló partner kimaradt; (3) a Monarchia nemzetiségi politikája, amely predestinálta, hogy a nemzetiségek önálló államban képzeljék el jövőjüket; (4) az irredentizmus, amelynek hatására a nemzetiségek kiszakadjanak az országból; (5) a hátszín közhangulata, vagyis az ország vezetésének a helyzete. Néhányan a nemzeti megosztottságot, mások a nagyhatalmi politikát okolják kizá-

rólágosan a trianoni katasztrófáért. Megállapítandó az is, hogy a különböző szabadkőműves-összeesküvések a rendszerváltást követően, de különösen az elmúlt évben újra a téma középpontjába kerültek, különösen a különböző publicisztikai és a kommunikatív emlékezeti platformokon. Véleményem szerint Trianon okainak a szakmai megítélése a célegyenesben van. A rendszerváltozást követő időszakban a reneszánsz korát élő téma elemzése azonban újra felvetette az 1965–2000 között már értelmezett és helyén kezelt Trianon-okokat. Ennek értelmében a történészeknek újra mérlegelni kell a kutatásait, hiszen a szakmán kívüli „megmondó emberek” továbbra is erősen befolyásolják a közélet Trianon-narratíváját.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ablonczy Balázs (2010): *Trianon-legendák*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- Ádám Magda – Ormos Mária (szerk.) (1999): *Francia diplomáciai dokumentumok a Kárpát-medence történetéről, I-III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Arday Lajos (1990): *Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Bódy Zsombor (2018): *Háborúból békébe. A magyar társadalom 1918 után*. MTA BTK, Budapest.
- Fejtő Ferenc (1990): *Rekviem egy hajdan volt birodalomért*. Atlantisz, Budapest.

- Galántai József (1990): *A trianoni békekötés 1920*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Galántai József (1989): *Trianon és kisebbségvédelem*. Maecenas Kiadó, Budapest.
- Gerő András (szerk.) (1990): *Sorsdöntések (Kiegészítés 1867, Trianon 1920, Párizs 1947)*. Göncöl Kiadó, Budapest.
- Kunt Gergely – L. Balogh Béni – Schmidt Anikó (2018): *Trianon Arcai*. Libri Könyvkiadó, Budapest.
- Palotás Zoltán (1990): *A trianoni határok*. Interedition, Budapest.
- Pritz Pál (1995): *A magyar diplomácia a két világháború között*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- Raffay Ernő (1987): *Erdély 1918–1919-ben*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Raffay Ernő (1990): *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal*. Tornádó Danneniya, Budapest.
- Romsics Ignác (2018): *A nagy háború és az 1918–1919-es Magyarországi forradalmak*. Helikon, Budapest.
- Romsics Ignác (2001): *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (2017): *Magyarország története*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Salamon Konrád (2001): *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Korona Kiadó, Budapest.
- Zeidler Miklós (szerk.) (2003): *Trianon*. Osiris kiadó, Budapest.
- Zeidler Miklós (2002): *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Teleki László Alapítvány, Régió Könyvek, Budapest.
- Zeidler Miklós (2009): *A revíziós gondolat*. Kalligram, Pozsony.
- Zeidler Miklós (2017): *A magyar békeküldöttség naplója*. Neully – Versailles – Budapest (1920). MTA BTK-TTI, Budapest.
- Zeidler Miklós (2014): „Revíziós törekvések és külpolitika”. In: *Uő: Gróf Bethlen István és kora*. Osiris, Budapest.

